

XVI. TÜRK TARİH KONGRESİ

15-17 EYLÜL 2014 / ANKARA

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

I. CİLT ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARI

TÜRK TARİH KURUMU

**XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ
I. CİLT**

ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARI

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VIII. Dizi - Sayı: 26^a

XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 15-17 Eylül 2014

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

I. CİLT

ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARI

ANKARA, 2018

Türk Tarih Kongresi (17. : 2014: Ankara, Türkiye)
XVII. Türk Tarih Kongresi, 15-17 Eylül 2014, Ankara, kongreye sunulan bildiriler. I. Cilt,
Eski Anadolu uygarlıkları. — Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

1. c. (xxiv, 556 s.): resim (çoğu renkli), çizim, harita, tablo; 24 cm. — (AKDITYK Türk
Tarih Kurumu yayınları; VIII. Dizi-Sayı: 26^a)

Bibliyografya var.

ISBN 978 - 975 - 16 - 3571 - 6 (tk.)

ISBN 978 - 975 - 16 - 3572 - 3 (1. c.)

1. Türkiye _ Tarih _ Kongreler. 2. Türkler _ Tarih _ Kongreler. 3. Türkiye _ Eski
medeniyetler _ Kongreler. I. E.a. II. E.a. Eski Anadolu uygarlıkları. III. Dizi.

939.2

Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nun 07.08.2014
tarih ve 691/82 sayılı kararı gereği 500 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-16-3571-6 (tk.)

978-975-16-3572-3

Baskı

Kuban Matbaacılık Yayıncılık

İvedik Organize San. Matbaacılar Sitesi

1514. Cadde No: 20 06190 İVOGSAN - ANKARA

Tel: 0 312 395 20 70 Faks: 0312 395 37 23

Sertifika No: 13403

XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Cumhurbaşkanı

Sayın RECEP TAYYİP ERDOĐAN'ın

Koruyucu Başkanlığında

Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenmiřtir.

XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ

KOMİTE BAŞKANI

Mehmet Ali BEYHAN

HAZIRLIK KOMİTESİ

Ahmet BELADA	İbrahim Ethem ATNUR
Mehmet İNBAŞI	Halil Ersin AVCI
Musa KADIOĞLU	Levent KAYAPINAR
Rüstem BOZER	İlyas KEMALOĞLU
Ahmet CİHAN	Osman GÜMÜŞÇÜ

YAYIN KOMİTESİ

Refik TURAN	Güray KIRPIK
Aytaç YÜRÜKÇÜ	Selda KARABEYOĞLU
Kenan ÇELİK	Şükrü ÇAVUŞ

SEKRETERYA

Ümit BEDEL
Ayşe BEDİR
Akif ARSLAN
Selin EREN
Uğur Cenk Deniz İMAMOĞLU
Ayşenur ŞENEL
Aytaç YÜRÜKÇÜ

PISIDIA'DA HELLENİSTİK DÖNEM KENTLEŞMESİNE DAİR BİR İNCELEME: SELEUKEIA SIDERA

AYÇA GERÇEK*

Yerleşim tarihi üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki yerleşimler konum ve işlev açısından kendi dönemlerinin siyasi gelişmelerine paralel olarak biçimlenmektedirler. Pisidia Bölgesi'nde de yerleşimlerinin dönemin karakteristiğine göre yoğunluk kazandığı görülmektedir¹. Siyasi bir bakış açısıyla bakacak olursak Hellenistik Dönemde Büyük İskender'in ölümünün ardından gelişen süreç Pisidia için de karışık bir sürecin başlangıcıdır². Öyle ki bu karışıklığa dair izdüşümler günümüz araştırmalarında da kendini göstermektedir.

Büyük İskender'in ardılları arasındaki mücadeleler sırasında sıklıkla el değiştiren Pisidia M.Ö. 281'de Seleukos egemenliğine girmiştir³. Pisidia'daki

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE, aycaozcan@yahoo.com.

¹ Bilge Hürmüzlü – Ayça Gerçek, "Pisidia'da Yeni Bir Kale Yerleşmesi", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, ed. C. Şimşek, B. Duman, E. Konakçı, Ege Yayınları, İstanbul, 2014, s. 309.

² Pisidia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem ile ilgili olarak bkz. Mehmet Özsait, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985; Hilde Bracke, "Pisidia in Hellenistic Times", *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, ed.: M. Waelkens, *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae*, sy. 5 (1993), s. 15-35; Elizabeth Kosmetatou, "Pisidia and the Hellenistic Kings from 323 to 133" *AncSoc* sy. 28 (1997), s. 5-37; Stephen Mitchell, "The Hellenization of Pisidia", *Mediterranean Archaeology*, sy.4 (1991), s. 119-145; Hannalore Vanhaverbeke & Marc Waelkens, "If You Can't Beat Them, Join Them? The Hellenization of Pisidia" *Mediterranean Archaeology* sy. 18 (2005), s. 49-65.

³ Özsait, *a.g.e.*, s. 40; Bracke, *a.g.m.*, s. 17; Vanhaverbeke & Waelkens, *a.g.m.* s. 49; Bilge Hürmüzlü, "Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları" *Colloquium Anatomicum* sy. 14 (2015), s. 171. Pisidia'da Seleukos Egemenliği üzerine detaylı bir çalışma için bkz.

Seleukos yönetiminin kapsamı ve mahiyeti hakkında kaynaklar oldukça karışık bilgiler sunmaktadır. Bununla birlikte Seleukoslar yerel halka kendi iç politikalarını belirlemelerinde müdahil olmamışlar ve bölgenin istikrarına ya da ulaşımının aksamasına bir tehdit olmadıkça, nadiren kentler arasındaki ilişkilere karışmışlardır⁴.

Egemenliklerini sağlamlaştırmak, bir ticaret yolunu korumak, sınır bölgelerini kuvvetlendirmek ya da olabilecek isyanlara karşı güvenlik sağlamak amacıyla kentsel ya da kırsal yerleşimler kuran⁵ Seleukoslar, Pisidia'yı da kendi toprakları içerisine dâhil etmeleri ile yerleşim politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Askeri karakterli *Katoikia*⁶ ya da *Komai* olarak kurulan yerleşimlerin çiftçilik yapan yerleşimcileri Yunanlar ya da emekli Makedon askerleridir. Anadolu'daki Seleukos birliklerinin bir kısmının yerleştirdiği askeri kaleler de bu Hellenistik yerleşimlerin yakınında konumlandırılmış olabilir⁷. Bu askeri koloniler ve garnizonlar savaş durumu için asker rezervi sağlamakta; barış zamanında stratejik askeri ve ekonomik noktaları savunan birer garnizon işlevini görmekte ve toprağın işlenmesi gibi başlıca sivil faaliyetleri de yürüttükleri düşünülmektedir⁸.

Bu bağlamda Pisidia'nın kuzeyinden geçen, Ephesos'tan başlayan ve Maeandros vadisinden geçerek Suriye'yi Anadolu ile bağlayan ana yol sistemi⁹ Seleukoslar için bölgenin stratejik açıdan önemini arttırmakta ve uyguladıkları

Marc Waelkens, "Ein Blick von der Ferne. Seleukiden und Attaliden in Pisidien" *Istanbul Mitteilungen* sy. 54 (2004), s. 435-471.

⁴ Kosmetatou, a.g.m., s. 21; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 171.

⁵ Getzel M. Cohen, *Seleucid Colonies: Studies in Founding, Administration and Organisation*, Historia Einzelschriften Heft 30, Wiesbaden, 1978, s. 25.

⁶ Seleukosların Anadolu'da öncelikle askeri amaçla kurduğu garnizon koloniler "*Katoikia*"lar için bkz. Ayşe Gül Akalın, "Hellenleşirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* sy. 39 (2006), s. 66. Aşkıdıl Akarca da Seleukosların kurduğu şehirlerin yerinin daima askeri, idari ve iktisadi sebeplerle seçildiğini; ülkeyi birbirine bağlayan ana yollar üzerinde, fethedilen memleketi elde tutmak ve idare etmek gayesi ile kurulduklarını belirtmektedir. Aşkıdıl Akarca, *Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 19872, s. 54.

⁷ Kosmetatou, a.g.m., s. 21; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 173.

⁸ Vanhaverbeke & Waelkens, a.g.m. s. 55.

⁹ Cohen, *Seleucid Colonies*, s. 14 dn. 50; Vanhaverbeke & Waelkens, a.g.m. s. 55; Bu yol güzergahı üzerindeki tüm Seleukos kolonileri için bkz. Cohen, *Seleucid Colonies*, s. 14-19.

politikanın da açıklayıcısı olmaktadır. Söz konusu yolun güvenliğini sağlamak üzere Seleukoslar bölgenin kuzey sınırında Apollonia, Seleukeia Sidera, Pisidia Antiokheia ve bazı kaynaklara göre de Neapolis'i askeri karakterli birer koloni kenti olarak kurmuşlardır (Resim 1)¹⁰. John D. Grainger, Pisidia'nın kuzeyindeki bu kentlerin Seleukeia Sidera, Apollonia, Antiokheia ve olasılıkla Neapolis'in "enclose the Pisidians in a crescent of forts" (Pisidialıları kalelerden bir hilalle kuşatmak için) kurulduğunu ileri sürmektedir¹¹. Pisidia'nın kuzey sınırında kurulan bu yerleşimlerin konumlarına bakılacak olursa, askeri sevkியatta kullanılan yolun güvenliği için kolonilerin yer seçiminde özellikle savunmaya elverişli yerler tercih edildiği anlaşılmaktadır¹². Bu koloniler hemen kuzeylerinden geçen askeri yolun güneyindeki ilk stratejik noktalar. Böylece Seleukoslar barışçıl ilişkiler içinde oldukları Pisidialıların¹³ kuzey sınırlarından geçen yolun güvenliği için bir tampon bölge oluşturmuştu.

Koloni kurma politikasına dair bir başka görüş de I. Antiokhos Soter'in Seleukos İmparatorluğu'nun izlediği aktif savunma stratejisi uyarınca ve özellikle Galatlara karşı, egemenliği altındaki bölgenin güvenliğini sağlamak için stratejik noktalarda pek çok koloni kurmuş olduğudur¹⁴. Seleukoslar hem söz konusu yolun kontrolü hem de aktif savunma politikaları kapsamında I.

¹⁰ Barbara Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Clarendon Press, Oxford, 1967, s. 17-18; Arnold Hugh Martin Jones, *Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1972 s. 127-128; Cohen, *Seleucid Colonies*, 15; Bracke, a.g.m., s. 17, 21, dipnot 54; Özden Görkem Senem, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 7 – Yunan-Roma / Pisidia-Karia*, İstanbul, 2007, s. 7; Pisidia'daki kolonilerle ilgili ayrıca bkz. Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Berkeley, 1995, 343-351; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, 173-179; Merve Sarılar Özdemir, "Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgelerindeki Seleukos Kolonileri", *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu (04-07 Kasım 2015 Antalya) Sempozyum Bildirileri*, ed. Tarkan Kahya – Aşkın Özdzibay – N. Öner Tünen, Koç Üniversitesi – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi AKMED, Antalya, 2018, 663-684

¹¹ John D. Grainger, *The Cities of Seleucid Syria*, Clarendon Press, Oxford, 1990, s. 186.

¹² Bracke, a.g.m. s. 17. Seleukosların kolonizasyon faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cohen, *Seleucid Colonies*; Mehmet Ali Kaya, "Suriye Krallığı'nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy.15 (2000), s. 121-136; Merve Sarılar, "Küçük Asya'da I. Antiokhos (Soter) Dönemi'nde Seleukos Kolonileri", *Eskiçağ Yazıları* sy. 6 (2014) 163-170; Sarılar Özdemir, a.g.m.

¹³ Kosmetatou, a.g.m., s. 21-22.

¹⁴ Murat Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 11.

Antiokhos'un Galatlara karşı kazandığı zaferden sonra, bölgede Sagalassos gibi bağımsızlıklarından vazgeçmeyen kentlerin varlığından ötürü bir dizi koloni kurmuşlardır¹⁵. Böylelikle bölge halkının krallık toprakları içerisinde sorun çıkartmadan yaşaması amaçlanmış olmalıdır. Bu koloniler hem Pisidialıları güneyden kuşatırken hem de kuzeyde de Galatlara karşı bir siper görevini görmüştür¹⁶.

Literatürde kolonileri I. Seleukos Nikator'un kurduğu yaygınlıkla kabul görmüş olsa da M.Ö. 280 yılında Ptolemaios Keraunos'un I. Seleukos'u öldürmesi nedeniyle bölgedeki kolonilerin kurucusu olma ihtimali zayıf görünmektedir¹⁷. Apollonia¹⁸, Pisidia Antiokheiası ve Seleukeia Sidera'nın Galat akınlarını engelleyen birer ön karakol olarak I. Antiokhos döneminde kurulmuş düşüncesi de bir başka öneri olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹. Apollonia ve Antiokheia'nın II. Antiokhos ya da III. Antiokhos döneminde ve Seleukeia Sidera'nın ise II. Seleukos'un hükümdarlığı sırasında kurulduğu da söylenmektedir²⁰. Bununla birlikte bölgedeki zaman ve mekân kısıtlamasında devam eden araştırmalar aynı zamanda kaynaklardaki kısıtlı ve farklı görüşler de henüz doğru bir bilgiye ulaşmayı güçleştirmektedir.

Pisidia'da Bir Seleukos Kolonisi: Seleukeia Sidera

Seleukeia Sidera, Isparta İli Atabey İlçesi'nin güneybatısındaki Bayat Köyü yakınındaki, Selef olarak da adlandırılan Asartepe ya da Hisartepe üzerinde ve çevresindeki ovalıkta yer alır. Seleukosların kurduğu kent Sidera ismiyle birlikte zikredilmesine ise aslında oldukça geç bir tarihte yaklaşık M.S. 6. yüzyıla tarihlendirilen Hierocles'in Synekdomos'unda rastlamaktadır²¹.

¹⁵ Katelijn Vandorpe, "Negotiators' Laws from Rebellious Sagalassos in an Early Hellenistic Inscription", *Sagalassos V, Report on the Survey and Excavations Campaigns of 1996 and 1997, Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae*, sy. 11 (2000), s. 498; Hürmüzlü – Gerçek, a.g.m., 309.

¹⁶ Cohen, *Hellenistic Settlements*, s. 57; Vanhaverbeke & Waelkens, a.g.m., s. 55

¹⁷ Kaya 2000 a.g.m. s. 122; Cohen, *Hellenistic Settlements*, s. 350; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 177.

¹⁸ Getzel M. Cohen ise Apollonia'nın olasılıkla bir Seleukos kolonisi olmadığını öne sürmektedir. Cohen, *Seleucid Colonies*, s. 15 dn. 58.

¹⁹ Viktor Tscherikower, *Die Hellenistische Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1927 s. 170; Cohen, *Hellenistic Settlements*, s. 350.

²⁰ Cohen, *Hellenistic Settlements*, 349-350; Kosmetatou, a.g.m., s. 21.

²¹ Durmuş Kaya, "Seleucia Sidera", *I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bil-*

Modern literatürde ise Seleukos İmparatorluğu'ndaki diğer Seleukeia'lardan ayırmak için dönem fark etmeksizin kentin ismi çoğunlukla Seleukeia Sidera olarak kullanılmaktadır.

Coğrafi olarak ovalık bir arazide aniden yükselen kayalık tepe etrafındaki düzlüğe tamamen hâkim bir konumdadır (Resim 2). Bu konumu savunma açısından taşınan kaygıyı gidermek amaçlı yerleşim karakterine güzel bir örnektir. Kentin böylelikle savunma kolaylığına karşın kolay ulaşılamayan tepeler üzerine kurulan Hellenistik Dönem Pisidia kentlerinin genel karakteristiğine uygun olduğu görülmektedir²².

Kentin Hellenistik Dönem öncesi hakkında bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Bereketli topraklara sahip ve stratejik olarak önemli bir bölgede yer aldığı için Seleukoslar öncesi bir yerleşimin olası varlığı kentin konumu ile açıklanabilir²³. Hellenistik krallıkların kolonilerini eski bir yerleşimin üzerine ya da yakınına kurma²⁴ gelenekleri de bu düşüncüyü onaylar görünmektedir.

Ptolemaios'un Phrygia Pisidiası kentleri arasında bahsettiği²⁵ Seleukeia Sidera²⁶, Seleukosların gerçekten Pisidia topraklarında kurduğu tek kolonisidir²⁷. Pisidia bölgesinin kuzeybatısında ve Pisidia-Phrygia sınırına yakın konumda yer alması kuşkusuz bir koloni olarak yer seçiminde önemli rol oynamaktadır. Örneğin Edwyn Robert Bevan, Seleukeia'nın Sagalassos'u

dirileri Kitabı (1998), s. 38; Ergün Lafı, "Seleuceia in Pisidia in The Hellenistic Period", *Orbis Terrarum*, sy. 7 (2001), s. 60; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 178.

²² Mitchell, a.g.m., s. 138-139.

²³ Seleukeia Sidera civarındaki prehistorik yerleşme ve höyüklerde yapılan araştırmalar ile ilgili olarak bkz. Lafı, a.g.m., s. 65 dn. 59; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 177, 179.

²⁴ Cohen, *Seleucid Colonies*, s. 3.

²⁵ Ptolemaios V.5.4.

²⁶ Bu çalışmada sadece Seleukeia Sidera'nın Hellenistik Dönemindeki kentleşme ele alınmıştır. Kentin Hellenistik Dönem sonrası ile ilgili ayrıca bkz. Hans von Aulock, *Münzen und Städte Pisidiens II*, *IstMitt Beiheft* 22, (1979), s. 43-45; Klaus Belke & Norbert Merisch, "Seleukeia Sidera", *Phrygien und Pisidien. Tabula Imperii Byzantini* Band 7, Wien, 1990, s. 378; Orhan Bingöl, "Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları", *Göller Bölgesi Arkeolojik, Kültürel Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi 1993 Yılı Çalışmaları*, Ankara, 1994, s. 43-78; Kaya, *Seleucia Sidera*; Lafı, a.g.m., 55-87; Orhan Bingöl, "Seleukeia Sidera", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, ed.: O. Bingöl - A. Öztan - H. Taşkiran, Anadolu/Anatolia Ek Dizi/Supplements III/2 (2012), s. 457-470.

²⁷ Jones, a.g.e., s. 127; Bracke, a.g.m., s. 17.

ve güney Pisidia kentlerini gözetim altında tutmak niyetiyle kurulmuş olabileceğini öne sürmektedir²⁸.

Kuruluşu M.Ö. III. yüzyıl olarak bilinmesine rağmen kentte görülebilen mimari kalıntılar daha geç döneme aittir. M.Ö. III.-I. yüzyıllar arasındaki bilgilerimiz ise oldukça kısıtlıdır. Kentteki yapılara ait taşların daha geç devirlerde başka yapılarda kullanılmak amacıyla devşirme malzeme olarak bir nevi taş ocağı gibi kullanılması, bugün pek çok bilgiye ulaşmamızı engellemiştir²⁹. Dönemin Isparta Müzesi müdürü Durmuş Kaya ve Ankara Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Orhan Bingöl başkanlığında yürütülen kazılarda açığa çıkarılan yapılar (Resim 3)³⁰ ile 2016 yılından itibaren de Süleyman Demirel Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü başkanlığında yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen veriler³¹ Seleukeia Sidera'ya ait kentsel bilgilerimizi oluşturmaktadır.

Kentleşme ve kent planları üzerine yazılanlardan bildiğimiz üzere Büyük İskender ve ardıllarının kurduğu kentlerde Hippodamik Plan uygulanmaktadır³². Bu plan tipi yeni bir kent kurmanın hem uygun hem de hızlı bir yöntemi olarak Hellenistik Dönemde tercih edilmiştir³³. Bu bağlamda

²⁸ Edwyn Robert Bevan *House of Seleucus*, Volume II, Edward Arnold, Londra, 1902, s. 166; Vandorpe, a.g.m., s. 498; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 177.

²⁹ Bingöl, *Seleukeia Sidera*, 460.

³⁰ Bu kazılarla ilgili bkz. Bingöl *Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları*; Bingöl, *Seleukeia Sidera*; Kaya, *Seleucia Sidera*; Durmuş Kaya, "Die Theaterausgrabung von Seleucia Sidera (Klaudiosseleukeia)", *Asia Minor Studien* sy. 34 (1999), s. 165-173; Bingöl, *Seleukeia Sidera*.

³¹ 2016 yılından itibaren Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü başkanlığında yürütülen Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması Seleukeia Sidera kentinde yoğunlaşmıştır. Kentte yürütülen yüzey araştırmaları için bkz. Bilge Hürmüzlü, "Seleukeia Sidera Antik Kenti" *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* sy. 26 (2008) s. 12-13; Bilge Hürmüzlü – Burak Sönmez – Meltem Ayaşan, "Seleukeia Sidera Antik Kenti 2016 Yılı Yüzey Araştırması Sonuçları" *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (2017), s. 247-254; Bilge Hürmüzlü Kortholt – Meltem Ayaşan – Uygur Heccebil – Burak Sönmez – Hüseyin Köker – Thomas Schenk – İlky Atav Köker "Survey Results from the Ancient City of Seleuceia Sidera. Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırması Sonuçları" *ANMED News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia (Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri Bülteni)* sy. 15 (2017), s. 233-241. 2017 yılında da Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü başkanlığındaki ekiple kentte kazı çalışmaları başlamıştır.

³² Frederick E. Winter "Building and Townplanning", bk.: F. W. Walbank *et alii* (ed.) *Cambridge Ancient History 7.1, The Hellenistic World* (20069), s. 371.

³³ Edwin J. Owens, *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, (Çev. Cânâ Bilsel), Homer Kitabevi, İstanbul, 2000 s. 75.

Seleukeia Sidera da bir Seleukos kolonisi olması nedeniyle ızgara plana sahip bir kent olmalı öngörüsüyle birlikte; genel söylenenleri Seleukeia Sidera'ya uyarlayabilmek / uyarlamak ne derece doğru olacaktır. Bugün kalıntıları görülebilen yapıların ise kentin topoğrafisine uygun olarak inşa edilmiş olduğu dikkati çeker. Seleukeia ile ilgili yerleşme açısından cevap bekleyen ilk soru kent planıdır.

Hellenistik Dönemde Pisidia kentlerinin, kuleleri ve kapılarıyla iyi tahkim edilmiş surlarla çevrili olduğu hem antik yazarlar hem de günümüz araştırmalarının verdiği bilgilerle açıkça bilinmektedir³⁴. Hem savunmaya uygun topoğrafik konumu hem de tepeyi iç ve dıştan çeviren surları ile³⁵ Seleukeia bu tanıma uymaktadır. Orhan Bingöl başkanlığında yapılan kazılarda da Akropolün doğu kapısı ve yanında anıtsal bir sur kulesinin duvarlarını ortaya çıkmıştır (Resim 4)³⁶. Diğer Pisidia kentleriyle karşılaştırıldığında kaliteli bir işçiliğe sahip olan sur duvarları kentteki Seleukos kolonizasyonu ile bağlantılı görülmekte ve bu nedenle M.Ö. III. yüzyıla tarihlendirilebilmektedir³⁷. Koloninin kuruluş amacı göz önüne alındığında kent yüksek bir kayalığın üzerindeki konumuna rağmen hem Hellenistik Dönemin hem de Seleukosların mizacı gereği surların kentin ilk kurulduğu döneme ait olması oldukça muhtemeldir.

Asartep'e'nin güney kenarında rektagonal işçiliğe sahip bir duvar yer almaktadır³⁸ (Resim 5). Duvar tekniğine göre M. Ö. II. yüzyıla tarihlendirilen³⁹ duvarın Orhan Bingöl, bir tapınağa ait olabileceğini öne sürerken⁴⁰; Durmuş Kaya, ise bir tapınağın teras duvarı olabileceğini önermektedir⁴¹. Mevcut hali ve tepe üzerinde yer aldığı konumu nedeni ile doğrudan bir tapınak ile ilişkilendirilmesi olasılığı ise henüz zayıf kalmaktadır.

Seleukeia Sidera'da bulunan tiyatronun en azından ilk evresinin de

³⁴ Mitchell, a.g.m., s. 139; Lafı, a.g.m., s. 74; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 181.

³⁵ Kaya, *Seleucia Sidera*, s. 39.

³⁶ Bingöl, *Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları*, s. 52-53; Kaya, *Seleucia Sidera*, s. 39.

³⁷ Lafı, a.g.m., s. 74.

³⁸ Bingöl, *Seleukeia Sidera*, s. 462-463.

³⁹ Lafı, a.g.m., s. 81.

⁴⁰ Bingöl, *Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları*, s. 55.

⁴¹ Kaya, *Seleucia Sidera*, s. 39.

hem yamaca yaslanmış olarak inşa edilmesi hem de yapılan kazılarda sahne binasında M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen yanık tabakası⁴² ile Bilge Hürmüzlü, yapının Hellenistik Döneme dolayısıyla da Seleukoslar Dönemine ait olmasının mümkün olduğunu söylemektedir⁴³.

M. Ö. II. yüzyıla tarihlendirilen ve bir kentte yerel bir tanrıça onuruna düzenlenen oyunlara ait Yunanca bir yazıt günümüze kadar kalıntıları korunagelmeyen ancak Hellenistik Dönem kentlerinin en önemli yapısı olan bir Bouleuterion'un epigrafik kanıtı olarak kabul edilmiştir (Resim 6)⁴⁴. Stephen Mitchell, Pisidia Bölgesi'ndeki Hellenistik Dönem kentlerinin sahip olduğu ortak yapı şemasında yer aldığını belirttiği bouleuterionlar yalnızca Sagalassos, Termessos, Ariassos ve olasılıkla da Selge ve Etenna'dan bilinmektedir⁴⁵. Bilge Hürmüzlü ise bir *boulé*'den söz eden bu yazıtın Seleukeia'da bir bouleuterion bulunduğuna kanıt oluşturmayacağı; yine de M.Ö. II. yüzyılda kentte politik bir organizasyonun varlığına işaret etmesi açısından önemli olduğu görüşündedir⁴⁶. Bilge Hürmüzlü'nün de belirttiği gibi kuşkusuz mekânsal bir kanıt olmadan Seleukeia'nın sadece epigrafik verilere dayanarak kentteki yapılaşma üzere bir yorum yapmak doğru olmayacaktır.

Su temini de bir koloninin yer seçimi için önemli bir faktördür. Seleukeia Sidera'da yapılan çalışmalarda kent yakınında kurumuş bir nehir yatağı ile birlikte sarnıçlar, aquadüktler bulunmuştur⁴⁷. Asartepe'nin güney yamacında ve podyumlu tapınaktan güneye doğru inen ana kayaya oyulmuş merdivenler yine kayaya oyulmuş olan sarnıca ulaşmaktadır⁴⁸. Merdivenin sarnıç içerisine ulaşabilen kısmının ahşaptan yapıldığı sahanlığın kuzey duvarındaki merdiven için yapılmış yataktan anlaşılmaktadır. Orhan Bingöl tarafından "Merdiven-Tünel-Kuyu Sistemi" olarak adlandırılan bu yapılaşma aynı zamanda "*Herhangi bir kuşatma sırasında akropoldeki halk, bir yandan su gereksinimlerini bu kuyudan temin ederken diğer yandan tünel girişindeki derin sahanlıktaki ahşap merdivenleri*

⁴² Kaya, *Die Theaterausgrabung von Seleucia Sidera (Klaudioseleukeia)*, s. 168.

⁴³ Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 179.

⁴⁴ Lafli, a.g.m., s. 81.

⁴⁵ Bracke, a.g.m., s. 22; Mitchell, a.g.m., s. 139.

⁴⁶ Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 179.

⁴⁷ Lafli, a.g.m., s. 75.

⁴⁸ Bingöl, *Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları*, s. 54; Kaya, *Seleucia Sidera*, s. 41; Lafli, a.g.m., s. 75-76.

sökerek yabancıların kuyuya ulaşım olanaklarını ortadan kaldırıyordu” ifadesiyle de koloninin askeri amacının da gözetilerek planlandığını göstermektedir⁴⁹. Benzer sarnıç ve su deposu uygulamaları Hellenistik Dönem’den tanındığı için M. Ö. III. yüzyıla, kent’in yeni kurulduğu döneme tarihlenebilmesi olası görünmektedir⁵⁰.

Sonuç

Seleukeia Sidera, savaş durumunda bile kesilmeyecek su kaynağı ve temini için gerekli şartlara, savunma sistemine sahip olması ile nüfusunun çalışabileceği verimli bir düzlük / ova⁵¹ ile bağlantısının bulunması Seleukos Krallığının koloni kentlerinin kuruluş sürecindeki titiz yer seçiminin açık bir örneğidir. Mevcut egemenliklerini devam ettirmek ya da önemli yol bağlantılarını korumak amacı güderek kurdukları koloni kentlerinin belli bir politika ile ve Pisidia Bölgesi’nin Hellenistik Dönemdeki yerleşimleri ile uyum içerisinde dir.

Koloni kentleri ile birlikte Pisidia Bölgesi’nin bir diğer yerleşme karakteri ise stratejik noktalarda kurulmuş yerleşmelerden oluşmaktaydı⁵². Kale yerleşimlerin Pisidia’da yaygın tercih edilen bir yerleşim tipi olduğu araştırmalarda tespit edilen merkezlerle ortaya konmaktadır⁵³. Seleukeia Sidera’ya oldukça yakın mesafede ve verimli ovalara hâkim Konane bu yerleşimlere önemli bir örnektir⁵⁴. Kuzeybatı Pisidia’da son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen Serikli-Toptaş⁵⁵ ya da Akyokuş Tepe⁵⁶ gibi kale tipi yerleşimler de hem bölgedeki yol güzergahlarına hem de

⁴⁹ Bingöl, *Seleukeia Sidera*, s. 463.

⁵⁰ Lafi, a.g.m., s. 63.

⁵¹ Cohen, *Seleucid Colonies*, s. 19.

⁵² Hürmüzlü – Gerçek, a.g.m., 310.

⁵³ Pisidia’daki kale yerleşimler için bkz. Mehmet Özsait, “Göller Bölgesi (Antik Pisidia) Yerleşme Yerleri ve Özellikleri” *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu = International Symposium Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages*, Ege Yayınları, İstanbul, 1996, s. 332; Hürmüzlü, *Pisidia Bölgesi’nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları*, s. 180-181.

⁵⁴ Bilge Hürmüzlü, “Konane Antik Kenti Hellenistik Dönem Yerleşmesi” *Pisidia Araştırmaları – I Sempozyum Bildiri Kitabı. I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri (05-06.11.2012)*, ed. B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek, S. D.Ü. Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Isparta, 2013, 142-154.

⁵⁵ Hürmüzlü – Gerçek, a.g.m.

⁵⁶ Bilge Hürmüzlü – Andrea De Giorgi – Paul A. Iversen, “New Research in Nort-

tarım ve hayvancılığın yapıldığı düzlüklere hâkim konumdadırlar. Bu farklı yerleşimler, bölgenin bir sistematik içerisinde iskan edildiğinin en büyük kanıtı kabul edilebilir.

I. Antiokhos ya da II. Seleukos'un, çevresindeki düzlüğe hâkim bir noktada bilinçli bir tercih ile kurduğu Seleukeia Sidera yüzeyden okunabilen kalıntıları ile surları ve su yapılarına sahip oluşu, bir yazıt ile siyasal bir organizasyonun varlığının bilinmesi, ile M. Ö. II. yüzyılda bir Pisidia kentinin sahip olduğu bilinen temel biçime uyar biçimde tipik bir Hellenistik Pisidia kenti görünümü vermektedir⁵⁷.

Buna karşın Seleukeia yüzeyde görülen kalıntıları ile kent planlamacılığı açısından henüz suskun kalmaktadır. Pisidia ile ilgili çalışmalarda Seleukeia Sidera ne yazık ki bugüne kadar fazla ilgi çekmemiştir. Genellikle bölge ile ilgili kaynaklarda Pisidia'nın siyasi tarihi içinde Seleukos Egemenliğinde savunma amaçlı bir koloni olarak kurulmasından bahsedilmesi dışında kentte gerçekleştirilen kısıtlı sayıda çalışma, kent planlamasına dair kentteki kamu yapılarının ipucuyla sınırlı bilgiler içinde varsayımlar yapmayı mümkün kılmıştır.

Bu çalışmada Seleukeia Sidera, Seleukos kolonileri üzerine bilinenler ve Pisidia'da yürütülen araştırmalarda tespit edilen Hellenistik Dönem bölge yerleşim karakteristikleri ışığında incelenmiştir. Üzerinde daha çok çalışılmasına ihtiyaç duyulan Seleukeia Sidera'nın, kendi kentsel mimari özelliklerinin belirlenmesi ve bölgedeki çağdaş yerleşmelerle de uyumlu bir kentsel planlama şemasına sahip olup olmadığı çok yönlü bir araştırmayla anlaşılacaktır.

hwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory", *Colloquium Anatolicum*, sy. VIII (2009), s. 240, 245.

⁵⁷ Hellenistik Dönem Pisidia kentlerinin genel özellikleri için bkz. Mitchell, a.g.m., s. 139-141.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ayşe Gül, “Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* sy. 39 (2006), s. 65-74.
- Akarca, Aşkıdil, *Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- Arslan, Murat, *Antikçağ Anadolu’sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Belke, Klaus & Merisch Norbert, *Phrygien und Pisidien. Tabula Imperii Byzantini* Band 7, Wien, 1990.
- Bevan, Edwyn Robert, *House of Seleucus*, Volume II, Edward Arnold, Londra, 1902.
- Bingöl, Orhan, “Seleukeia Sidera 1993 yılı Arkeolojik Kazıları”, *Göller Bölgesi Arkeolojik, Kültürel Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi 1993 Yılı Çalışmaları*, Ankara, 1994, s. 43-78.
- Bingöl, Orhan, “Seleukeia Sidera”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, ed.: O. Bingöl – A. Öztan – H. Taşkıran, Anadolu/Anatolia Ek Dizi/Supplements III/2 (2012), s. 457-470.
- Bracke, Hilde, “Pisidia in Hellenistic Times”, *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, ed.: M. Waelkens, *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae*, sy. 5 (1993), s. 15-35.
- Cohen, Getzel M., *Seleucid Colonies: Studies in Founding, Administration and Organisation*, Historia Einzelschriften Heft 30, Wiesbaden, 1978.
- Cohen, Getzel M., *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Berkeley, 1995.
- Grainger, John D., *The Cities of Seleukid Syria*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- Hürmüzlü, Bilge, “Seleukeia Sidera Antik Kenti” *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* sy. 26 (2008) s. 12-13.
- Hürmüzlü, Bilge, “Konane Antik Kenti Hellenistik Dönem Yerleşmesi” *Pisidia Araştırmaları – I Sempozyum Bildiri Kitabı. I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri (05-06.11.2012)*, ed. B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek, S. D.Ü. Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Isparta, 2013, 142-154.
- Hürmüzlü, Bilge, “Pisidia Bölgesi’nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları” *Colloquium Anatolicum* sy. 14 (2015), 169-181.

- Hürmüzlü, Bilge – De Giorgi, Andrea – Iversen, Paul A., “New Research in Northwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory”, *Colloquium Anatolicum*, sy. VIII (2009), s. 235-256.
- Hürmüzlü, Bilge – Gerçek, Ayça, “Pisidia’da Yeni Bir Kale Yerleşmesi”, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan*, ed. C. Şimşek, B. Duman, E. Konakçı, Ege Yayınları, İstanbul, 2014, s. 309-314.
- Hürmüzlü, Kortholt Bilge – Ayaşan, Meltem – Hecebil, Uygur – Sönmez, Burak – Köker, Hüseyin – Schenk, Thomas – Atav Köker, İlkey, “Survey Results from the Ancient City of Seleuceia Sidera. Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırması Sonuçları” *ANMED News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia (Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri Bülteni)* sy. 15 (2017), s. 233-241
- Hürmüzlü, Bilge – Sönmez, Burak – Ayaşan, Meltem, “Seleukeia Sidera Antik Kenti 2016 Yılı Yüzey Araştırması Sonuçları” *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (2017), s. 247-254.
- Jones, Arnold Hugh Martin, *Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1971².
- Kaya, Durmuş, “Seleucia Sidera”, *I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (1998), s. 35-46.
- Kaya, Durmuş, “Die Theatersgrabung von Seleucia Sidera (Klaudioseleukeia)”, *Asia Minor Studien* sy. 34 (1999), s. 165-173.
- Kaya, Mehmet Ali, “Suriye Krallığı’nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy.15 (2000), s. 121-136.
- Kosmetatou, Elizabeth, “Pisidia and the Hellenistic Kings from 323 to 133” *AncSoc* sy. 28 (1997), s. 5-37.
- Lafı, Ergün, “Seleuceia in Pisidia in The Hellenistic Period”, *Orbis Terrarum*, sy. 7 (2001), s. 55-87.
- Levick, Barbara, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Clarendon Press, Oxford, 1967.
- Mitchell, Stephen, “The Hellenization of Pisidia”, *Mediterranean Archaeology*, sy.4 (1991), s. 119-145.
- Owens, Edwin J., *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, (Çev. Cânâ Bilsel), Homer Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Özden, Görkem Senem, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 7 – Yunan-Roma / Pisidia-Karia*, İstanbul, 2007.

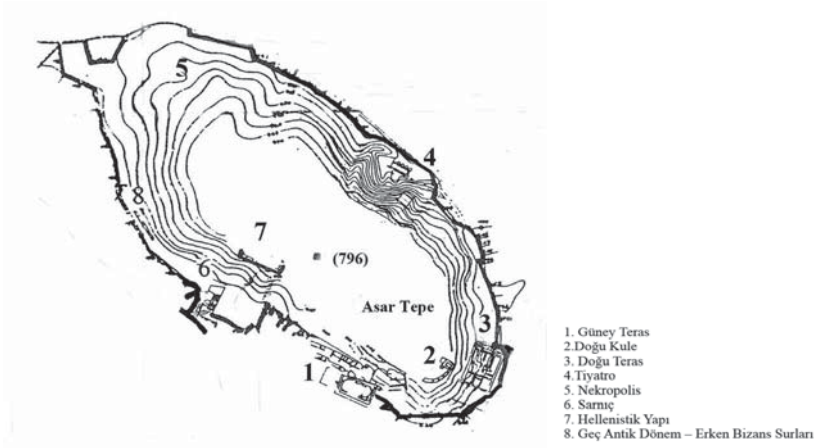
- Özsait, Mehmet, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Özsait, Mehmet, “Göller Bölgesi (Antik Pisidia) Yerleşme Yerleri ve Özellikleri” *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu = International Symposium Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages*, Ege Yayınları, İstanbul, 1996, s. 331-336.
- Sarılar, Merve, “Küçük Asya’da I. Antiokhos (Soter) Dönemi’nde Seleukos Kolonileri”, *Eskiçağ Yazıları* sy. 6 (2014), s. 159-190.
- Sarılar, Özdemir Merve, “Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgelerindeki Seleukos Kolonileri”, *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu (04-07 Kasım 2015 Antalya) Sempozyum Bildirileri*, ed. Tarkan Kahya – Aşkim Özdzızbay – N. Öner Tünen, Koç Üniversitesi Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi AKMED, Antalya, 2018, 663-684.
- Tscherikower, Viktor, *Die Hellenistische Städtegründungen von Alexander der Grossen bis auf die Römerzeit*, Dieterich’sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1927.
- Vandorpe, Katelijjn, “Negotiators’ Laws from Rebellious Sagalassos in an Early Hellenistic Inscription”, *Sagalassos V, Report on the Survey and Excavations Campaigns of 1996 and 1997*, *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae*, sy. 11 (2000), s. 489-508.
- Vanhaverbeke, Hannalore & Waelkens Marc, “If You Can’t Beat Them, Join Them? The Hellenization of Pisidia” *Mediterranean Archaeology* sy. 18 (2005), s. 49-65.
- von Aulock, Hans, *Münzen und Städte Pisidiens II*, IstMitt Beiheft 22, 1979.
- Waelkens, Marc, “Ein Blick von der Ferne. Seleukiden und Attaliden in Pisidien” *Istanbuler Mitteilungen* sy. 54 (2004), s. 435-471.
- Winter, Frederick E., “Building and Townplanning”, bk.: F. W. Walbank *et alii* (ed.) *Cambridge Ancient History 7.1, The Hellenistic World* (2006⁹), s. 371-383.

Resim 2. Asartepe ve Seleukeia Sidera
(Google Earth – Eriřim Tarihi: 20.07.2015)

Resim 3. Seleukeia Sidera Antik Kent Planı
(Lafli, a.g.m., s. 90 Fig. 3'ten uyarlama)

Resim 4. Surlar (Foto: Ayça Gerçek)

Resim 5. Podyumlu Yapı – Tapınak (Foto: Ayça Gerçek)

Resim 6. Doğu Kulede Ele Geçen Hellenistik Dönem Adak Yazıtı
(Lafli, a.g.m., s. 95 Fig. 11)

